

Веклич О. О.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри зеленої економіки
та економіки природокористування
ДЗ «Державна екологічна академія
післядипломної освіти та управління»*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-337-1-27>

КЛАСИФІКАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ «ЗЕЛЕНОГО» ЗРОСТАННЯ

Уже аксіоматичним є сприйняття політики «зеленого» зростання як процесу впровадження таких управлінських рішень, котрі надають змогу досягти економічного підйому та розвитку, водночас запобігаючи деградації навколишнього середовища, втраті біорізноманіття, несталому використанню природних ресурсів. По суті йдеться про завдання інтеграції екологічної та економічної політики, яке через ідею «зеленої» економіки надає можливість виявити нові потенційні джерела економічного зростання, не створюючи при цьому потужного антропогенного навантаження на природні блага. Реалізація такого завдання досягне, на мій погляд, завдяки формуванню в Україні та імплементації економічного механізму екологізації економіки з притаманними йому інструментами на засадах зеленої економіки і зеленого зростання. Такий механізм спрацьовує завдяки комплексу економічних інструментів, тобто системі-набору спонукальних важелів (підойм), що спрямовують/скеровують економічну поведінку суб'єктів господарювання як природокористувачів на здійснення еколого-конструктивних і ресурсозберігаючих заходів, а відтак – на досягнення еколого-економічної збалансованості функціонування суспільного виробництва, якісного стану довкілля.

З огляду на це, постає питання щодо типології економічних інструментів, розроблення та застосування яких сприятимуть переходу на шлях зеленої економіки в Україні. Для проведення їх класифікації доцільно, на мою думку, узагальнити результати відповідних базових фахових напрацювань та рекомендацій фахівців провідних міжнародних організацій найвищого рівня (ОЕСР, ЮНЕП, Департаменту сталого розвитку і Департаменту по соціальним і економічним питанням ООН, Світового банку та інших), зважаючи на те, що у вітчизняних науково-прикладних джерелах дотепер ця тематика не знайшла свого чіткого пропису.

Дійсно, у вітчизняних публікаціях зустрічаються ототожнення економічних інструментів переходу до зеленої економіки виключно з фінансовими інструментами, до яких дослідники відносять «податки,

субсидії для фінансування нових технологій та фінансування створення та розвитку відповідної інфраструктури» [1, с. 54]. Висловлюється думка, що коло «економічних інструментів для переходу на засади зеленої економіки охоплює екологічні податки та податкові пільги; державні та приватні інвестиції у зелене підприємництво; запровадження субсидій на екологічне виробництво та відповідне скасування на ресурсомісткі виробництва; усунення торгових бар'єрів для товарів і послуг» [2, с. 34]. Викликає науковий і прикладний інтерес також і розгорнута характеристика власне фінансових інструментів, що сприяють розвитку зеленої економіки [3, с. 184], водночас обумовлюючи категоричне застереження проти хибного залучення зелених індексів і вуглецевих товарів до групи цих фінансових інструментів як таких, що за своєю сутністю не належать до даної групи.

Слід наголосити, що наразі пропонується класифікація виключно економічних інструментів зеленого зростання, не зачіпляючи тематику диференціації інструментів організаційного механізму зеленого зростання чи механізму інвестування зеленої економіки, або відповідного інформаційного механізму, який, наприклад, реалізується завдяки притаманним йому інструментам вимірювання прогресу в напрямі досягнення цілей зеленої економіки – таким як еколого-економічний облік, зелені цільові індикатори, показники викидів вуглецю.

Отож, *економічні інструменти зеленого зростання*, на мій погляд, доцільно поділити на три основні групи: *фіскальні; зелені фінанси; специфічні ринкові платежі*. Своєю чергою, кожна з цих груп складається з набору певних інструментів. Зокрема, *група фіскальних інструментів* складається з підгрупи екологічних (або зелених) податків, підгрупи пільгового оподаткування (наприклад в Україні – прибутку, отриманого від здійснення енергоефективних заходів та реалізації енергоефективних проектів підприємств, що включені до спеціального Державного реєстру), підгрупи тарифів (наприклад, «зелені» тарифи, спеціальні тарифи ввізного мита на енергозберігаючі матеріали, обладнання, устаткування та комплектуючі вироби, аналоги яких не виробляються в Україні). Доречно зазначити, що підгрупа зелених податків формується численними екологічними податками, які згідно з класифікацією, прийнятою в країнах-членах ОЕСР та ЄС та відповідно до бази оподаткування, поділяються на основні чотири групи: 1) енергетичні (включаючи податок на двоокис вуглецю); 2) транспортні; 3) податки на забруднення (включаючи податки на відходи та податки на продукти, що забруднюють довкілля); 4) ресурсні податки – платежі за природні ресурси (включаючи нафту і газ) [4]. Зелені податки є ефективним інструментом управління якістю

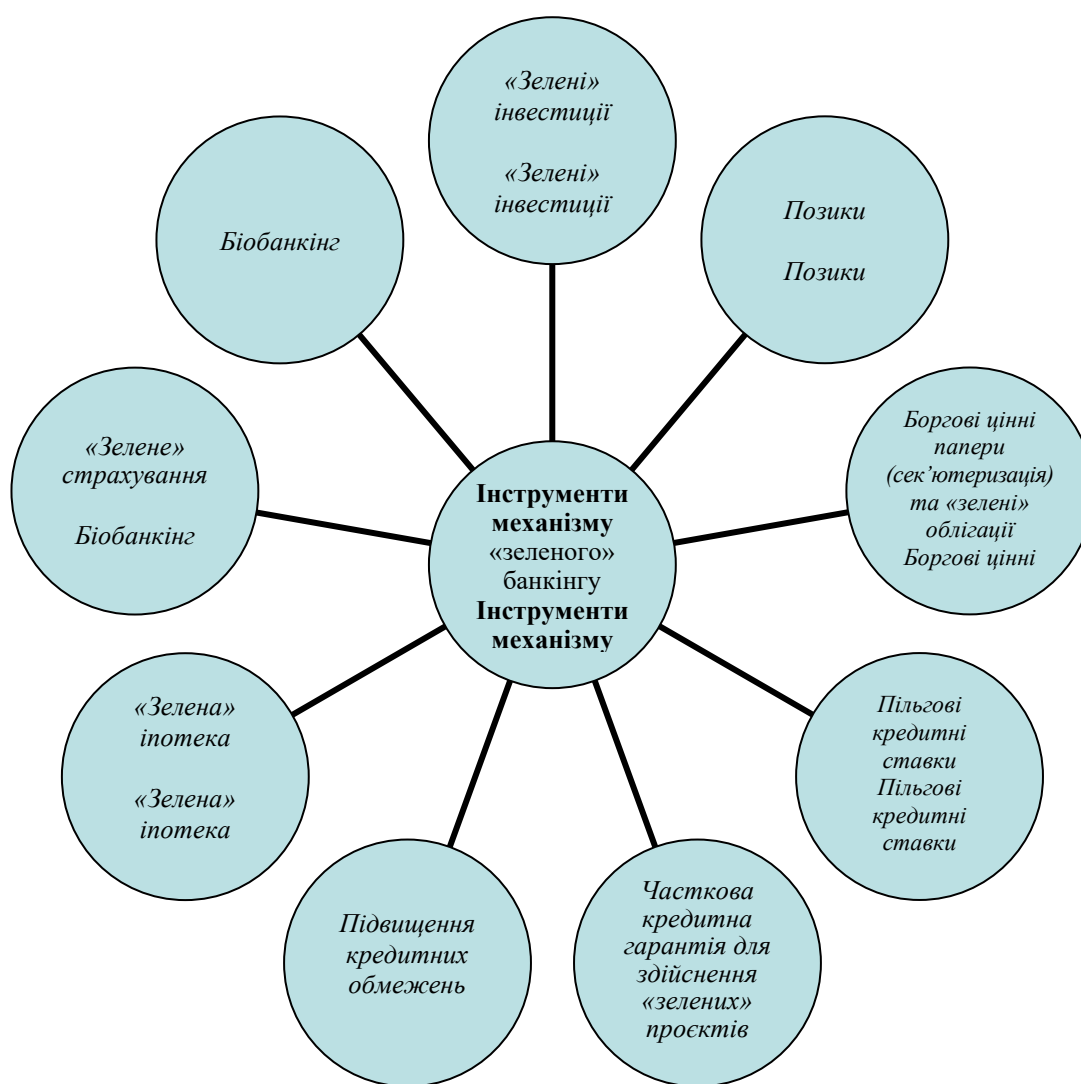
економічного зростання, оскільки за досвідом цих країн, такі податки є дієвими стимуляторами як впровадження екологічно конструктивних заходів щодо запобігання забруднення довкілля, так і потужними джерелами наповнення бюджетів для подальшого фінансування природоохоронних заходів. Тому нагальним є опрацювання системи екологічного оподаткування в Україні, уніфікованої з європейською, яка би характеризувалась збалансованим поєднанням еколого-конструктивних цілей з податковими інтересами держави, суб'єктів господарювання, фізичних осіб, забезпечуючи досягнення «подвійного ефекту», тобто одночасного позитивного впливу і на стан навколишнього природного середовища, і нарощення бюджетних надходжень.

Наступною групою економічних інструментів зеленого зростання виявляються *зелені фінанси*. Очевидно, що для розвитку інноваційних технологій необхідні інструменти зі стимулювання інвестицій в енергозберігаючі технології, які покликані забезпечити фінансову підтримку та забезпечення проєктів з енергоефективності й збереження природних ресурсів. По суті «зелені» фінанси заохочують вкладання коштів в «зелене» зростання. За визначенням ЮНЕП, зелені фінанси – це фінансові інструменти, доходи від яких використовуються для екологічно сталих проєктів та ініціатив, екологічних продуктів і політик з єдиною метою – сприяти «зеленій» економічній трансформації до низьковуглецевих, сталих та інклюзивних шляхів розвитку [5]. Слід зазначити, що зелені фінанси охоплюють широкий спектр фінансових продуктів і послуг, які, своєю чергою, можна розділити на інвестиційні, банківські та страхові підгрупи. Наприклад, для задоволення зростаючого суспільного попиту були створені нові фінансові інструменти – «зелені» облігації та інструменти вуглецевого ринку, а також нові фінансові установи – такі як «зелені» банки та «зелені» фонди, коли банківським сектором була прийнята концепція «зеленого» банкінгу.

Переважаючими фінансовими інструментами в зеленому фінансуванні є боргові зобов'язання та акції, тоді як інвестиції у відновлювану енергетику, фінансування сталої інфраструктури та «зелені» облігації залишаються сферами найбільшого інтересу в рамках «зеленого» фінансування. Так, згідно з даними міжнародної організації Climate Bonds Initiative, постійне прискорення емісії «зелених» облігацій призвело до того, що у 2021 році ринок «зелених» облігацій сягнув трохи більше півтрильйона доларів США (517,4 млрд доларів США). Це на 50% більше порівняно з 434,5 млрд доларів США у 2020 році, коли ринок зазнав найбільшого зростання та диверсифікації, і на 343% більше порівняно з показником 2019 року (98,2 млрд доларів США). За оцінками Climate Bonds Initiative,

за нинішньої траєкторії зростання перший річний «зелений трильйон» мав бути зафіксованим вже у 2022 році [5].

Отже, кожній підгрупі зелених фінансів притаманні численні інструменти стимулювання інвестицій в енергозберігаючі технології, відновлювані джерела енергії, екологічні інновації, заходи щодо підвищення енергоефективності, екологічності транспортної інфраструктури, тобто інструменти мобілізації фінансових ресурсів з цільовою установкою на здійснення переходу до екологічно відповідальної ресурсоефективної економіки з низьким рівнем вуглецю, яка одночасно підтримує прогрес у соціальному розвитку. Показовим прикладом численності таких фінансових інструментів є авторська репрезентація комплексу основних інструментів механізму реалізації «зеленого» банкінгу (діаграма 1).

Діаграма 1. Комплекс основних інструментів механізму реалізації «зеленого» банкінгу

Джерело: авторська розробка

Слід підкреслити, що презентований комплекс інструментів реалізації «зеленого» банкінгу визначає їх основні, базові групи, які, в свою чергу, формуються відповідними інструментами*. Група «зелених» позик охоплює, наприклад, такі інструменти як «пролонгований термін позики для фінансування масштабних інфраструктурних проєктів із захисту навколишнього середовища», «позику для придбання сертифікатів на викиди забруднюючих речовин» та інші, а група «зелених» облігацій – «кліматичні» облігації (Climate Bonds), «блакитні» облігації (Blue Bonds), «лісові» облігації (Forest Bonds), «облігації на збереження природи» (Conservation impact bonds) та інші. Зважаючи на те, що український сектор «зеленого» фінансового ринку ще формується, важливо здійснити обґрунтований вибір інструментів механізму реалізації «зеленого» банкінгу для вітчизняного банківського сектору, найбільш адекватних економічним реаліям, з-поміж комплексу наведених інструментів, ефективні зразки яких демонструє світовий „зелений” сегмент банківської сфери [6].

Третю групу економічних інструментів зеленого зростання утворюють *специфічні ринкові платежі*. Вони складаються, на мій погляд, з такої підгрупи як торговельні дозволи/квоти (продаж квот на викиди; торгівля квотами на вилов; торгівля правами на господарське освоєння; торгівля водними та ресурсними акціями), а також підгрупи платежів за екосистемні послуги. Платежі за екосистемні послуги є економічним інструментом стимулювання збереження та відновлення функцій екосистем шляхом здійснення превентивних виплат бенефіціарами екосистемних послуг їх власникам або іншим постачальникам на умовах взаємних вигід та ефектів для всіх зацікавлених суб’єктів господарювання [7, с. 30]. Наразі в державних управлінських структурах України відмічається активізація пошуку шляхів імплементації оплати за екосистемні послуги у сферу суспільних інтересів як інструменту стимулювання раціонального природо-користування, консолідованого з інтересами безпосередніх споживачів екосистемних послуг, та як інструменту збереження та сталого використання національного природного капіталу відповідно до концептуальних засад побудови «зеленої» економіки.

Список використаних джерел:

1. Гуцан Т. Г., Максименко А. О. Умови та інструменти переходу до зеленої економіки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, «Економіка»*. 2021. Вип. 19. С. 51–59. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/economics/article/view/3674>

* Виключення становить біобанкінг як інноваційний інструмент стимулювання капіталовкладень у відновлення екосистем і екосистемних послуг, що знаходиться в стадії формування та розповсюдження в банківській системі.

2. Бублик М. І., Бей М. Р. Особливості «зеленої» економіки та основні інструменти її трансформування в соціально-орієнтовану систему. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми економіки та управління.* 2016. № 847. С. 29–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPP_2016_847_7

3. Дима В. В. Фінансові інструменти стимулювання розвитку «зеленої» економіки в Україні. *Інвестиції: практика та досвід.* 2020. № 5–6. С. 182–187. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7090&i=28>

4. Green Taxation – in support of a more sustainable future/ European Commission, Taxation and Customs Union. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/green-taxation-0_en

5. Explore Green & Sustainable Finance. Green Finance Platform. URL: <https://www.greenfinanceplatform.org/page/explore-green-finance>.

6. Веклич О. О. «Зелений» банкінг: сутність, механізм та інструменти реалізації. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст. Аналітична доповідь. Київ : Заповіт, 2019. С. 236–251. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_ZELEN_INVEST

7. Дегтярь Н. В. Платежі за екосистемні послуги водно-болотних угідь: принципи та механізми реалізації. Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 19–21 червня 2012 року / за заг. ред. О. В. Прокопенко. Суми : СумДУ, 2012, с. 30–32. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/29759/1/Dehtiar%20N.V._%20Platezhi.pdf